

Міністерство охорони здоров'я України
Академія медичних наук України
Український центр наукової медичної інформації
та патентно-ліцензійної роботи

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ РОБІТ В
ГАЛУЗІ РАДІАЦІЙНОЇ МЕДИЦИНИ

(методичні рекомендації)

Київ - 2003

Міністерство охорони здоров'я України
Академія медичних наук України
Український центр наукової медичної інформації
та патентно-ліцензійної роботи

«УЗГОДЖЕНО»

В.о начальника
лікувально-організаційного
управління АМН України

Н.М. Тураєва

_____ 2003 р.

«УЗГОДЖЕНО»

Начальник Управління медичних
проблем аварії на ЧАЕС і
радіаційного захисту населення
МОЗ України

В.А. Піщиков

_____ 2003 р.

**КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ РОБІТ В
ГАЛУЗІ РАДІАЦІЙНОЇ МЕДИЦИНИ**

(методичні рекомендації)

Установа-розробник :

Академія медичних наук України
Науковий центр радіаційної медицини АМН України

Укладачі :

д.м.н. Д.А. Базика	тел. 213 -92- 15
д.м.н., проф. А.А. Чумак	тел. 213 –30 –45
д.м.н. В.В.Талько	тел. 213 –95 –91
к.м.н. Н.М.Гончар	тел. 216 –31 -64
к.м.н. С.Г.Галкіна	тел. 213 –95 –91
к.м.н. В.В.Коблянський	тел. 213 –30 -45
З.П. Сульдїна	тел. 216 –31 -64

Рецензенти:

д.м.н., проф. М.І.Омельянець
д.м.н., проф. В.М.Мельник

Голова проблемної комісії
“Медичні проблеми аварії на ЧАЕС”
МОЗ та АМН України

чл.-кор. АМН України, д.м.н., проф.
В.Г.Бешешко

ВСТУП

Основні завдання, що стоять перед Академією медичних наук України, такі: визначення пріоритетних напрямків розвитку медичної науки та забезпечення їх комплексності; проведення фундаментальних та прикладних досліджень у галузі медицини та охорони здоров'я; координація та інтеграція академічної, вузівської та галузевої медичної науки з метою вироблення єдиної стратегії у цій сфері; підготовка висококваліфікованих наукових кадрів; розробка пропозицій і рекомендацій щодо розвитку охорони здоров'я, вищої медичної та фармацевтичної освіти. Ці генеральні завдання, які ставлять перед собою усі аналогічні наукові організації в світі, мають певні особливості у нашій країні. Їх специфіка визначається демографічною ситуацією, що склалася в останні роки, фактичним станом здоров'я населення України і таким глобальним чинником, як медичні наслідки Чорнобильської катастрофи (О.Ф.Возіанов, 1996).

Однією з важливих ланок вивчення медичних, біологічних та санітарно-гігієнічних наслідків аварії на Чорнобильській АЕС є експертиза. Наукова і науково-технічна експертиза - це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів (ст.1 Закону України "Про наукову і науково-технічну експертизу" від 10 лютого 1995 р.).

Методичні рекомендації, в яких сформульовані основні критерії оцінки науково-дослідних робіт по проблемі радіаційної медицини, видаються в Україні вперше. При розробці рекомендацій були вивчені різноманітні джерела літератури, а також використаний багаторічний досвід науково-дослідницької роботи з питань організації праці в галузі медичної науки. Метою методичних рекомендацій є удосконалення системи планування, координації і аналізу науково-дослідних робіт, встановлення порядку проведення експертних оцінок при відборі найбільш ефективних досліджень, які плануються, і оцінки якості отриманих результатів.

Методичні рекомендації призначаються для фахівців-експертів, керівників і виконавців науково-дослідних робіт, працівників підрозділів науково-організаційного профілю, нормоконтролерів та патентознавців. Рекомендації можуть представляти інтерес для наукознавців.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Для керівництва науковими дослідженнями по проблемі радіаційної медицини, розробки прогнозів, планів, комплексних програм, тобто для формування наукової політики в галузі, необхідна повна і всебічна інформація про стан і тенденції розвитку галузі в світі.

Критерії оцінки науково-дослідних робіт (НДР) мають на меті визначення актуальності, перспективності, пріоритетності, методичного рівня, охороноспроможності, а в кінцевому результаті - визначення ступеня теоретичної та практичної цінності розробки, здатності вплинути на науково-технічний прогрес, на збагачення галузі новими знаннями та феноменами.

Відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» основними завданнями наукової і науково-технічної експертизи є:

- об'єктивне, комплексне дослідження об'єктів експертизи;
- перевірка відповідності об'єктів експертизи вимогам і нормам чинного законодавства;
- оцінка відповідності об'єктів експертизи сучасному рівню наукових і технічних знань, тенденціям науково-технічного прогресу, принципам державної науково-технічної політики, вимогам екологічної безпеки, економічної діяльності;
- аналіз рівня використання науково-технічного потенціалу, оцінка результативності науково-дослідних робіт і дослідно-конструкторських розробок;
- прогнозування науково-технічних, соціально-економічних і екологічних наслідків реалізації чи діяльності об'єкту експертизи;
- підготовка науково обгрунтованих експертних висновків.

Експертами є фізичні особи, які мають високу кваліфікацію, спеціальні знання і безпосередньо здійснюють наукову чи науково-технічну експертизу та несуть персональну відповідальність за достовірність і повноту аналізу, обгрунтованість рекомендацій відповідно до вимог завдання на проведення експертизи (ст.4 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу»).

Для оцінки наукового рівня НДР залучаються висококваліфіковані вчені та спеціалісти, які рекомендовані для проведення експертизи проблемною комісією з питань радіаційної медицини.

Стандартизація, метрологічне забезпечення і сертифікація є невід'ємною частиною у науковій і науково-технічній діяльності та здійснюються відповідно до

законодавства України (ст. 43 Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, який прийнятий Верховною Радою України 1 грудня 1998 р.).

I. ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

1.1. Об’єкт експертизи

Відповідно до ст.5 названого Закону *об’єктами наукової та науково-технічної експертизи можуть бути:*

- діючі об’єкти техніки (в тому числі військової) та промисловості, споруди, природні об’єкти тощо, стосовно яких виникає потреба отримати науково обгрунтовані експертні висновки;
- проекти, програми, пропозиції різного рівня, щодо яких необхідно провести науково обгрунтований аналіз і дати висновок про доцільність їх прийняття, впровадження, подальшого використання тощо.

Обов’язковій науковій і науково-технічній експертизі підлягають:

- національні та державні наукові і науково-технічні програми;
- міждержавні наукові і науково-технічні програми, що реалізуються на підставі міжнародних договорів України в межах її території;
- галузеві і міжгалузеві програми у сфері наукової і науково-технічної діяльності;
- інноваційні програми та проекти державного значення.

З ініціативи організацій та установ, до компетенції яких належить вирішення відповідних питань, експертизі підлягають:

- окремі науково-технічні проекти;
- науково-технічна продукція;
- НДР (фундаментальні та прикладні дослідження) в усіх галузях наукової діяльності;
- наукові праці у вигляді спеціально підготовлених рукописів, наукових доповідей, опублікованих монографій чи посібників;
- процес впровадження результатів наукових досліджень і розробок, інші види наукової та науково-технічної діяльності, що сприяють прискоренню науково-технічного прогресу;
- дисертаційні дослідження, науково-технічна документація на раціоналізаторські пропозиції, винаходи;
- інші об’єкти наукової і науково-технічної діяльності, щодо яких виникає потреба провести експертизу.

Об’єкти наукової і науково-технічної експертизи можуть передаватися на

попередню, первинну, повторну, додаткову, контрольну експертизи.

1.2. Фундаментальні дослідження

Фундаментальні наукові дослідження – наукова теоретична та (або) експериментальна діяльність, що спрямована на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку (Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”). Вони спрямовані на вирішення теоретичних питань, відкриття та вивчення явищ та законів природи, створення нових принципів досліджень таких, як:

- пошук нових явищ, процесів, станів, закономірностей, механізмів, сполук, структур, чинників, агентів;
- розробка теорії, концепції;
- вивчення, аналіз, узагальнення, прогноз, оцінка відомих процесів, станів, закономірностей, механізмів, сполук, структур, чинників, агентів і інших;
- доповнення, уточнення, підтвердження наявних наукових даних, положень, теорій, законів, концепцій, прогнозів.

1.3. Прикладні дослідження

Прикладні наукові дослідження – наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на одержання і використання знань для практичних цілей (Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”). Вони характеризуються спрямованістю переважно на вирішення таких практичних питань:

- розробку нових та удосконалення існуючих способів та методів профілактики, діагностики, лікування, медичних технологій;
- визначення кількісних та якісних характеристик явищ, речовин та їх співвідношень;
- випробування нових препаратів та активних сполук, оцінку ефективності їх застосування.

1.4. Охороноспроможні НДР – це НДР, дослідження та розробка яких можуть бути захищеними охоронними документами.

1.5. Неохороноспроможні НДР – це НДР, які носять науково-організаційний характер, включаючи статистичну обробку матеріалу, епідеміологічні дослідження, розробку гігієнічних нормативів, науково-методичний супровід робіт, обґрунтування оптимальних шляхів реалізації регламентів, інформаційні дослідження тощо (Наприклад тема: “Розробка та обґрунтування нормативів щодо захисту населення України від джерел пролонгованого та потенційного опромінення”).

1.6. Стан проблеми

Визначення основних тенденцій розвитку радіаційної медицини, стану проблеми проводять за аналізом результатів патентно-інформаційного пошуку. Країни пошуку та період оцінки інформації визначаються по кожній розробці окремо, виходячи з потреб інформації для досягнення мети пошуку - визначення рівня та тенденцій науки в радіаційній медицині, отримання даних для аналізу винахідницького рівня, новизни, значимості об'єкту, виявлення установ та вчених, які займаються цією проблемою. Ретроспективність пошуку в середньому складає 5-10 років, що обумовлено періодом оновлення інформації в радіаційній медицині.

1.7. Мета дослідження

Мета дослідження - це соціально корисний результат наукової діяльності:

- виявлення закономірностей, механізмів;
- виявлення груп ризику;
- підвищення ефективності профілактики, діагностики та лікування постраждалих;
- зниження негативних наслідків дії опромінення, інших факторів аварії;
- одержання та надання державним органам об'єктивної інформації про стан здоров'я окремих груп населення;
- розробка концепцій, теорій.

Важливим соціальним результатом наукового дослідження є удосконалення організаційних заходів в радіаційній медицині, розробка нових форм та методів:

- розробка нових нормативів, класифікацій, стандартів, законодавств, інструкцій, систем, схем, правил, заходів, рекомендацій;
- пошуки нових критеріїв, форм тощо;
- поліпшення епідемічної ситуації;
- удосконалення критеріїв соціальної та медичної ефективності профілактичних програм для постраждалих внаслідок Чорнобильської аварії.

1.8. Завдання - це чітко і конкретно сформульовані вказівки на те, яким шляхом передбачається досягнути поставленої мети. Завдання мають формулюватися з використанням вже відомих, теоретичних даних та вирішуватися з застосуванням вже існуючих засобів. В «Завданні» бажано передбачити:

- вивчення та встановлення основних закономірностей дії опромінення, природних процесів та явищ;

- проведення досліджень в галузі принципово нових ідей, явищ та закономірностей дії іонізуючого опромінення;
- доповнення, уточнення, підтвердження наукових даних, положень, теорій, законів, концепцій, прогнозів, які існують на цей час в галузі радіаційної медицини;
- створення нових способів, методів, моделей, форм на основі відомих явищ і закономірностей дії опромінення;
- пошук, синтез, створення та випробування нових речовин, активних сполук, які є радіопротекторами;
- удосконалення відомих та розробка нових класифікацій, нормативів, інструкцій, правил та рекомендацій.

1.9. Етап науково-дослідної роботи – етап НДР, частина НДР, що є об'єктом планування і фінансування, на якій виконують певне завдання.

1.10. Предмет дослідження – те, на що спрямована думка, складає її зміст або на що спрямована яка-небудь дія, тобто це те, що відображає суть, процес дослідження, напрямок, на що спрямовано наукове дослідження. Наприклад, «вивчення спадкової патології», «вивчення демографічних процесів», «оцінка частоти і особливостей імунологічних порушень у дітей», «епідеміологічні дослідження» та інші.

1.11. Об'єкт дослідження – явище, на яке спрямована чия-небудь діяльність. Тобто об'єкт дослідження – це хто або що вивчається в процесі наукового дослідження. Наприклад, учасники ліквідації наслідків аварії (ЛНА), діти, біологічні рідини, біологічні структури, показники епідеміологічних досліджень та інші.

1.12. Очікувані результати - це той корисний результат, який буде отриманий при умові, що буде досягнута мета дослідження (Наприклад:

*

будуть розроблені оптимальні режими лікування певних захворювань у постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС;

*

будуть отримані нові дані щодо патогенезу деяких захворювань у постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС;

*

будуть продовжені епідеміологічні дослідження серед постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС (учасники ліквідації наслідків аварії, постраждале населення, дорослі і діти) і встановлені їх особливості;

*

буде

розроблена сучасна класифікація тощо).

1.13. Новизна – це той новий максимально конкретизований результат, що передбачається досягти в дослідженні у порівнянні з раніше відомим, відбиває його сутність і означає новий крок у пізнанні явища або вирішенні того чи іншого практичного завдання.

1.14. Впровадження результатів НДР. Впровадженням є процес передачі результатів наукових досліджень з метою їх практичного використання. Нововведенням є завершена наукова розробка, яка може бути запропонована для практичного використання.

Форми нововведень:

- патенти на винаходи;
- пріоритетна довідка за Заявкою на винахід;
- наукові пропозиції, які будуть опубліковані в «Інформаційному бюлетені» (додаток до журналу «Доповіді АМН України»);
- методичні рекомендації, вказівки та відомчі інструкції, затверджені АМН та МОЗ України;
- інформаційний лист, затверджений Вченою радою Центру та Проблемною комісією «Медичні аспекти аварії на ЧАЕС» АМН та МОЗ України;
- участь у підготовці документів для Верховної Ради, Кабінету Міністрів, АМН та МОЗ України, інших керівних установ.

1.15. Інтелектуальна власність - це закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій галузях («Основа интеллектуальной собственности».-Киев, 1999). Це права, що стосуються винаходів, наукових відкриттів, корисних моделей, «ноу-хау», промислових зразків, товарних знаків, а також усіх інших прав, які є результатом інтелектуальної діяльності в науковій галузі.

1.16. Актуальність даної роботи та аналіз світових тенденцій розв'язання поставлених завдань. Проводиться узагальнення та аналіз даних, результатом яких повинно бути логічне обґрунтування актуальності запропонованої НДР. Підставою для її виконання можуть бути конкурси з бюджетного фінансування НДР, формування відомчих галузевих програм, гранти та інші види замовлень.

1.17. Критерії оцінки:

- рівень вихідних теоретичних положень;
- наукова новизна;
- актуальність;
- науково-методичний рівень;
- перспективність;
- охороноспроможність та патентна захищеність результатів НДР;
- форма впровадження;
- відповідність НДР профілю вченої ради установи;
- компетентність фахівців підрозділу у даній проблемі;
- рівень можливого використання результатів.

Запропоновані критерії спрямовані на об'єктивну оцінку наукового рівня НДР на етапах планування (для конкурсного відбору) та завершення роботи (щодо оцінки отриманих результатів).

2. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ РОБІТ В ГАЛУЗІ РАДІАЦІЙНОЇ МЕДИЦИНИ

2.1. РІВЕНЬ ВИХІДНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ, ЯКІ ЛЕЖАТЬ В ОСНОВІ НДР, ЩО ПЛАНУЄТЬСЯ:

- 2.1.1. новітні наукові досягнення у галузі радіаційної медицини;
- 2.1.2. новітні наукові досягнення, які невідомі за межами радіаційної медицини;
- 2.1.3. теоретичні положення відомі за межами радіаційної медицини;
- 2.1.4. теоретичні положення відомі в радіаційній медицині.

2.2. РІВЕНЬ НАУКОВОЇ НОВИЗНИ НДР:

- 2.2.1. аналог та прототип відсутні;
- 2.2.2. відмінність по більшості основних ознак;
- 2.2.3. відмінність за окремими основними ознаками;
- 2.2.4. відмінність за окремими не основними ознаками.

Необхідно, щоб тема наукового дослідження була :

- а) новою по об'єкту, методах або напрямку дослідження;

б) цілеспрямованою на вирішення певного наукового завдання у цій галузі медицини;

в) можливою для виконання.

2.3. АКТУАЛЬНІСТЬ:

2.3.1. НДР актуальна, результати важливі для вирішення проблеми у цілому;

2.3.2. НДР актуальна, результати важливі для вирішення окремих ланок проблеми;

2.3.3. НДР не актуальна.

2.4. АДЕКВАТНІСТЬ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ:

2.4.1. адекватний;

2.4.2. адекватність проблематична;

2.4.3. неадекватний.

2.5. ПРО ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ПЛАНОВАНОЇ НДР СВІДЧАТЬ:

2.5.1. визначення ступеня вивчення даної теми;

2.5.2. в якій мірі застосовані методи дослідження і отримані результати можуть бути адекватними для досягнення поставленої мети;

2.5.3. чи є вибраний напрямок перспективним в подальших дослідженнях.

2.6. ОХОРОНОСПРОМОЖНІСТЬ:

2.6.1. НДР охороноспроможні;

2.6.2. НДР неохороноспроможні.

2.7. ФОРМИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ

ДОСЛІДЖЕНЬ:

- отримання охоронних документів
- надання проектів державних законів, нормативних документів;
- подання документації на нові розробки до Державного фармакологічного центру МОЗ України, впровадження у виробництво.
- включення інформації до державних реєстрів постраждалих;
- використання нових методів, препаратів та інші;
- видання монографій, підручників і посібників;
- публікації статей, тез, доповідей;

- доповіді на наукових форумах;
- виступи з лекціями перед фахівцями на семінарах, курсах, школах;

2.8. ВІДПОВІДНІСТЬ НДР ПРОФІЛЮ ВЧЕНОЇ РАДИ (В ГАЛУЗІ РАДІАЦІЙНОЇ МЕДИЦИНИ):

- 2.8.1. цілком відповідає;
- 2.8.2. має часткове відношення;
- 2.8.3. практично не має відношення.

2.9. КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ НАУКОВОГО ПІДРОЗДІЛУ У ДАНІЙ ПРОБЛЕМІ:

- 2.9.1. володіють достатнім досвідом та компетентністю;
- 2.9.2. компетентність викликає сумнів;
- 2.9.3. даних для оцінки компетентності не достатньо.

2.10. РІВЕНЬ МОЖЛИВОГО ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ:

- 2.10.1. в межах наукової установи;
- 2.10.2. в системі МОЗ, АМН України, інших зацікавлених міністерств та відомств;
- 2.10.3. в зарубіжних організаціях та установах.

2.11. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЕКСПЕРТА:

Висновки громадської та інших наукових і науково-технічних експертиз мають, як правило, рекомендаційний характер (ст. 25 Закону України «Про науково і науково-технічну експертизу»).

Для підняття рівня НДР, що плануються, необхідно:

- змінити поставлену мету (завдання);
- підібрати інший об'єкт дослідження;
- використовувати інші методи дослідження;
- змінити структурний рівень дослідження;
- збільшити кількість спостережень;
- привести формулювання результатів у відповідність із метою НДР;
- змінити форму впровадження;

- більш чітко сформулювати мету НДР, анотацію, результати.

Оцінку заключних звітів про НДР починають проводити відповідно пунктам 2.1.-2.10.

2.12. ВІДПОВІДНІСТЬ РЕЗУЛЬТАТУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

МЕТІ:

- 2.12.1. результат перевищує поставлену мету;
- 2.12.2. результат відповідає поставленій меті;
- 2.12.3. мета не досягнута.

2.13. ВІДПОВІДНІСТЬ ПРОВЕДЕНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗАВДАННЯМ:

- 2.13.1. дослідження перевищують заплановані завдання;
- 2.13.2. дослідження відповідають запланованим завданням;
- 2.13.3. завдання виконані не в повному обсязі.

2.14. ВІДПОВІДНІСТЬ ВИСНОВКІВ ФАКТИЧНИМ ДАНИМ:

- 2.14.1. висновки НДР відповідають фактичним даним;
- 2.14.2. висновки НДР не повністю відповідають фактичним даним;
- 2.14.3. висновки НДР не відповідають фактичним даним.

2.15. РІВЕНЬ ЗАКІНЧЕНИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ РОБІТ

ВИЗНАЧАЄТЬСЯ:

- а) світовий рівень - цитування, індекс цитування, закордонні патенти;
- б) сучасний рівень - публікація результатів в провідних наукових виданнях, монографії, патенти;
- в) галузевий - впровадження розробки;
- г) решта – нижче сучасного.

2.16. ВИСНОВОК

За результатами застосування критеріїв експертом (комісією) приймається рішення про результат оцінки НДР.

2.16.1. Цінність результатів НДР для розвитку наукових досліджень:

- висока цінність для наукових досліджень в галузі радіаційної медицини і суміжних областях знань;
- визначна цінність для наукових досліджень;
- низька цінність для наукових досліджень.

2.16.2. Цінність результатів НДР практичної охорони здоров'я:

- висока цінність для практичної охорони здоров'я;
- визначна цінність для практичної охорони здоров'я;
- низька цінність для практичної охорони здоров'я.

2.16.3. Сфера застосування результатів НДР:

- наукові дослідження;
- профілактика, діагностика, лікування, реабілітація, прогнозування захворювань, що виявлені в осіб, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС;
- розробка нових лікарських препаратів, устаткування.

2.16.4. Патентоспроможність

На думку експерта:

- результат необхідно оформити як відкриття;
- результат необхідно оформити як винахід;
- результат непатентоспроможний.

2.16.5. Швидкість впровадження результату НДР:

- результат НДР може бути впроваджений швидко, як такий, що не потребує додаткових засобів, часу, витрат;
- результат не може бути впроваджений швидко, тому що потребує додаткового проведення досліджень, заходів, зміни технологій. Після цього результат може бути впроваджений;
- впровадження потребує тривалого часу, а також притягнення великих витрат;
- впровадження недоцільно.